

Gondolatok térdmagasságban

„A hosszú úton történt, amely lakhelyünkötől [...] az iskolába vitt. Itt éltem át egyszer egy olyan pillanatot, amelyben egyszer csak az a lenyűgöző érzés fogott el, hogy éppen most lépek ki valamilyen sűrű ködből, azzal a tudattal: most *vagyonok*. Mögöttem mintha ködfal emelkedett volna, s amögött még nem voltam. Ám ebben a pillanatban saját magammá lettem. Azelőtt is a világon voltam, de minden csak történt velem. Ekkor azonban tudtam: most *én vagyok*, most *létezem*. Azelőtt ez meg ez történt velem, mostantól fogva *én akarok*.”

Az idézet Jungtól való – tizenkét éves önmagára gondolt vissza. Nincs kétségem – és magam is érintett vagyok –, hogy szinte mindenki hasonló érzésekkel lépdelt bele a serdülőkorba.

De vajon mennyien vannak, akiknek sikerült ennek a kezdetleges önfelismerésnek legalább a töredékét átmenteni az úgynevezett felnőttkorba? És hányan lehetnek, akik rájönnek, hogy nem a saját életüket élik?

Az önismeret nem verseny, nem felmérő, és nem bizonyítás – nem kifelé, az elfogadás vagy a megfelelés felé tartanak az irányai. Itt a kudarc fel- vagy beismerése is győzelemnek számít. Ha képes valaki szembesülni azzal, hogy más(ok) beszél(nek), él(nek) belőle, hogy több generáción át ismétlődő motívumok rajzolják elő, akár egy sablon vagy egy színező, a létezését és megnyilvánulásait a világban, mindez már az útra kelés biztos jele.

Ha valaki pontosan leírja, amit diktálnak neki, azt – az iskolában legalábbis – tollbamondásnak hívják. Gyakorlat, amelynek célja alapvető funkciók elsajátítása. Nincs magas polcon, nem hallottam még embert a tollbamondásról mint a megvilágosodás eszközéről beszélni.

Az úgynevezett felnőttkorban mégis ez a képesség – a más(ok)tól hallott szöveg pontos reprodukálásának képessége – látszik a „gondolkodás”, illetve a „valahová tartozás” fokmérőjének lenni.

A közösségi médiában forgott egy kép, amelyen a szivárványszínben pompázó felirat azt hirdette: „Gyűlölet nélküli világban szeretnénk élni!” A pszichológiában az ilyen mondatokat az irreális elvárások fogalomkörébe sorolják. Ugyanide tartozik például a „szeretnék boldog lenni” óhaj is. Irreális elvárásnak azt nevezik, ami nem konkrét célt fogalmaz meg, hanem megfoghatatlant – valójában inkább elkendőzi a problémát, semmint segítene a megoldásában.

Akiben túltengnek az irreális elvárások, az az összeomlás felé tart. Érzékel ugyan egy problémát, de képtelen

szembenézni a belőle eredő, valamint a megoldását kísérő fájdalommal, ezért inkább menekülőre fogja, és „lebegtetéssel” próbálja meg elkerülni a szenvedést, ezáltal még nagyobb és hosszabbra kint szabadítva magára.

A gyűlölet, tetszik vagy sem, emberi érzés. Úgy is mondhatnánk: ahol ember van, gyűlölet is van.

Nincs köztünk egy sem, akiben ne csaptak volna már fel a gyűlölet lángjai. Mivel állandó részünk, irreális elképzelni a világot és magunkat nélküle. Inkább meg kell tanulnunk együtt élni vele, uralni, és felismerni, ha elszabadult.

1968. április 20-án Enoch Powell, konzervatív párti brit képviselő, az árnyékkabinet védelmi felelőse beszédet mondott párttársai előtt, amelyet – az ellenőrizetlen bevándorlásról szólván – egy Vergilius-idézetrel zárt. „Ha előrenézek – mondta –, rossz előérzet tölt el. Mintha lát-nám vértengerben a Tiberist, mint egy bizonyos római.” A beszédet – nota bene: mind a mai napig – „vérfolyam-beszédként” emlegetik. Pedig a Powell által említett prófécia valójában Sybilla szájából hangzik el az *Aeneis* VI. énekében, és habár valóban bevándorlásból eredő bajokat jósol, mint kiderül, olyan bajokra utal, amelyeket a bevándorlók fognak elszenvedni. Megérteni a képviselő beszédét műveltség kérdése – mondhatjuk. Enoch Powell 1968. április 21-én – gyűlölködés vádjával – megfosztották minden hivatalától, beleértve a képviselőiséget is. Edward Heath – az árnyékkabinet akkori vezetője – harminc évvel később végül beismerte, hogy Powell nézetei „nem nélkülözték az előrelátást”. Ugyanebben az évben Enoch Powell elhunyt.

A modern – azaz legújabb kori, azaz populista – államvezetések is előszeretettel hozzák fel érvként: „Amit sokan mondanak, azt hívjuk irányynak.” Ez pedig, nem is történhet másként, a klasszikus demokraciáelfogás torzképét eredményezi. A csordalét állott testmelegét, amely valójában elszigetelt és ebből következően elkeseredett magányok egymáshoz dörgölőzése – hátha a gondolat szikrája pattan ki a statikus elektromosságból. Hiábavaló várakozás: nem pattan ki. Csak foltokban kihullik a szőrünk. Elcsúnyul, betegnek látszik a csorda.

Csak a lelkében és elméjében független és szabad ember képes a kapcsolódásra – aki nem független és szabad, az csupán kapaszkodni vagy dörgölözni tud. Előbbinek saját arca van, utóbbi – akár a tömegképeken – besorol egy előre megrajzolt arc apró részletének, mondjuk, ó az árnyék egy darabja az áll alatt. Ez nem arcvesztés, hanem

az arc hátrahagyása, nézőt nem ismerő kötömb, amely szobornak képzelet magát.

Független és szabad lélek az, amelyik képes egyedül – habár nem magányosan –, külső kitettség nélkül dönteni és cselekedni, és nem „zavarják” a körülötte létezők. Döntéseiért és tetteiért pedig felelősséget vállal.

„Mit fognak ehhez szólni?” Ez az alapmondata a kitett embernek.

„Ki szól, mihez, és mit?” Ez már a vizsgálódó személyiség kérdése.

És ezen a ponton akár vissza is kanyarodhatunk a tollbamondáshoz.

„Nem lemásoltam, hanem alkottam egy gondolatot” – mondja a szabad elme.

„Nem ismerem, tehát félek ettől a gondolattól” – mondja a rabszolga.

A félelem pedig egyfelől megbénít, szellemi és lelki értelemben feltétlenül, másfelől pedig a legaljasabb dolgokra is képessé tesz minket.

Roger Scruton *A pesszimizmus haszna és a hamis remény veszélye* című könyvében felidéz egy történetet. „A görögök azt hitték, hogy a nagy emberek kiváltják az istenek haragját azáltal, hogy túlságosan feltűnően meghaladják a féltékeny istenek által engedélyezett közepes szintet – ezt nevezik a hübrisz vétségének. Ebben a hitben a görögök büntudat nélkül neheztelhettek. Nagyjaikat száműzetésbe küldhették vagy megölhették abban a hitben, hogy csak az istenek akarátát hajtják végre. Így küldték cserépszavazással száműzetésbe Athén polgárai a nagy hadvezért, Ariszteidészt, akinek oroszlánrésze volt a perzsák fölött Marathónnál és Szalamisznál aratott győzelmekben, és akit Igazságosnak neveztek kivételes önzetlensége miatt. Mondják, hogy egy analfabéta szavazó, aki nem ismerte, odament hozzá, és őt kérte meg, hogy írja föl a cserépre az Ariszteidész nevet. Ő megkérdezte tőle, ártott-e neki Ariszteidész. »Nem ártott – felelte –, és nem is ismerem, de már elegendő van abból, hogy mindenki Igazságosnak nevezze.« Ariszteidész, az igazságos ezek után felírta a saját nevét a cserépre.”

Albert Caraco következetesen tagadta mind a keresztény morált, mind a felvilágosodás értékeit. Önmagáról így nyilatkozott: „Reakciós vagyok, de olyan reakciós, akinek nézeteitől még az anarchisták is elborzadnának.” A világot – 1919-től 1971-ig élt – reménytelennek látta. Profán szerzetesként élt, néhány prostituáltat leszámítva egyáltalán nem voltak emberi kapcsolatai. És habár eszméi sok esetben valóban túlzók, mondatainak vehemenciájával pedig erőműveket lehetne működtetni, az egész mögött mégis a klasszikus görögség arányossági elveire való törekvés érhető tetten.

Posztumusz megjelent könyvében, *A káosz breviáriuma*ban olvasom: „Visszatérni a forráshoz, ez a mi legfontosabb teendőnk, máskülönben az embernek vége. Ezért foglalkozik az a pár gondolkodó, aki még méltó erre az elnevezésre, ontológiával meg etimológiával, és törekszik arra, hogy a metafizikát visszahelyezze jogaiba, míg a divattal mindig lépést tartó szűk látókörű elmék csak másodrendű részletkérdésekkel, azaz a társadalmi jelenségek megfigyelésével vannak elfoglalva. Mert a társadalom teljesen érdektelen, a társadalom csak üres forma, amelyet a kárhozatra született tömeg tölt meg tartalommal, a társadalom csak a spermából lett alvajárók megvetésre méltó összevisszasága, amely nem méltó rá, hogy felkeltse a filozófus érdeklődését. A Történelem kizárólag a nagy személyiségek alkotása, valamiféle zárt tér, amelyben a mindenkori elit mérkőzik meg egymással, a tömeg itt legfeljebb néző, annál is inkább, mivel senkit sem érdekel, hogy vész idején mennyi a vesztesége.”

Érdekes ezeket a sorokat már egy másik korszakban olvasni, amelynek Caraco – időben oly közeli – kora csupán az előkészítője volt, a jelenben, amely riasztónak találja, és mivel megriadt tőle, likvidálta is a nagyságot, és amely pszichotikus módon próbál egy szintre hozni mindent és mindenkit, de a színvonalat csupán térdmagaságban sikerült meghúznia. Innen szemlélve talán érthető, miért van állandó, egyre növekvő veszteségérzésünk, és talán az is világos, miért érezzük úgy, hogy ez a veszteségérzés egyáltalán nem számít senkinek semmit.